

[เขียน วิ ฒ น ฐ ร ร ม]

รอฮานี ดาโอ๊ะ

นักวิจัย สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี



“ช่างบาตุแนแซ”

นักตกแต่งความตาย

ช่วงเดือนมิถุนายนที่ผ่านมา ผู้เขียนและทีมงานนักวิจัยสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้มีโอกาสลงพื้นที่ตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดปัตตานี เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับจัดทำหนังสือเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ หนึ่งในรายการที่เราได้เก็บ และพบเห็นข้อมูลในพื้นที่ คือเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ ความตาย และการปฏิบัติต่อชีวิตเมื่อสิ้นลมหายใจ เราได้มีโอกาสในการเยี่ยมชมกุโบร์ (สุสานฝังศพชาวมุสลิม) ทั้งที่มีความสำคัญทางประวัติของคนในพื้นที่แถบนี้ รวมทั้งกุโบร์ตามชุมชนต่างๆ ที่แสดงให้เห็นวิถีความเป็นไปในการปฏิบัติทางความเชื่อเรื่องความตายของคนในชุมชน

หนึ่งในนั้นที่สะดุดตา สะดุดใจหลังจากได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมทีม คือ “บาตูแนแซ” หรือป้ายหินปักหลุมฝังศพ อันเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของกูโบร์ สำหรับป้องกันการเหยียบหรือนั่งทับ โดยที่ในอดีตสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้มีการใช้สัญลักษณ์เรียบง่าย คือ ก้อนหิน แต่ต่อมาในยุคหลังได้มีการพัฒนาการในเรื่องการทำป้ายหินปักหลุมฝังศพขึ้น ซึ่งผู้เขียนไม่ทราบรายละเอียดชัดเจนนัก แต่ตั้งใจที่จะหาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องนี้ต่อไป

จากประสบการณ์ในการลงพื้นที่ในครั้งนั้น ผู้เขียนพบว่าแทบทุกแห่งหนของกูโบร์ที่เราได้พานพบ จะเห็นความหลากหลายทั้งรูปแบบและลวดลายของ “บาตูแนแซ” ผู้เขียนอยากรู้เรื่อง ต่อมาก็นึกขึ้นมาได้ว่า รู้จักกับน้องผู้หนึ่งซึ่งทางบ้านมีอาชีพทำบาตูแนแซ และอาศัยอยู่ในเมืองปัตตานี จึงคิดว่าน่าจะเป็นโอกาสอันดีในการไขข้อข้องใจเกี่ยวกับเรื่องราวบาตูแนแซ จึงได้ทำการประสานนัดแนะน้องเพื่อแจ้งทางครอบครัวว่าผู้เขียนต้องการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบาตูแนแซ

ก้าวแรก : จากประสบการณ์สู่การริเริ่ม และพัฒนา

เมื่อได้นัดแนะช่างทำบาตูแนแซแล้ว ผู้เขียนจึงได้ลงพื้นที่ในวันหยุด ซึ่งสถานที่ในการผลิต “บาตูแนแซ” นี้ตั้งอยู่บริเวณถนนโรงเหล้า ตรงกันข้ามกับกูโบร์หรือสุสานของชาวมุสลิมในพื้นที่ชุมชนปการอ หลังจากได้แจ้งความประสงค์ในการมาร่วมพูดคุยพร้อมแนะนำตัวแล้ว ภรรยาช่างทำ “บาตูแนแซ” ได้เชิญผู้เขียนให้ไปเยี่ยมชม พูดคุยกับช่างบาตูแนแซ หลังบ้าน ซึ่งในขณะนั้นกำลังเทปูนลงบล็อก ผู้เขียนแนะนำตัวอีกครั้ง พร้อมเริ่มต้นพูดคุย

อาเยาะห์เล่าอย่างเป็นกันเองขณะมีมือก็ทำงาน

“บาตูแนแซ” หรือป้ายหินปักหลุมฝังศพ เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของกูโบร์ สำหรับป้องกันการเหยียบหรือนั่งทับ

ไปด้วยว่าตนเป็นช่างปูนมาก่อน เริ่มทำบาตูแนแซเมื่อประมาณ 10 กว่าปีก่อน เมื่อพ่อเสียชีวิต อาเยาะห์ต้องการบาตูแนแซเพื่อปักเหนือหลุมฝังศพ ซึ่งในปัตตานีในขณะนั้นมีที่ขาย และผลิตอยู่เพียงแห่งเดียว คือที่กรือเซะ จึงได้เดินทางไปซื้อ เมื่อสอบถามราคาปรากฏว่าขายคู่ละ 350 บาท ซึ่งถือว่าเป็นราคาที่แพงมากในสมัยนั้น

เมื่อดูจากรูปพรรณสัณฐานของ “บาตูแนแซ” ในฐานะช่างปูนเก่า อาเยาะห์ประมาณการได้ว่าใช้ส่วนผสมปูนไม่มากนัก เทคนิควิธีก็ไม่น่าจะซับซ้อนมากนัก จึงตัดสินใจไม่ซื้อ กลับบ้านมาทดลองทำเอง ซึ่งเพียงครั้งแรกก็ประสบความสำเร็จ หลังจากนั้นคนในชุมชน และชุมชนบริเวณใกล้เคียงได้เห็นและทราบ ว่าอาเยาะห์สามารถทำบาตูแนแซได้ จึงขอช่วยและสั่งทำเป็นครั้งคราว ซึ่งอาเยาะห์ก็ทำให้เสมอมา กระทั่งมีคนสั่งมากขึ้นอาเยาะห์มีแนวคิดที่จะทำบาตูแนแซเป็นอาชีพเสริม โดยในระยะแรกเริ่มทำที่ละน้อยขายแก่ชาวบ้านในชุมชน ต่อมาก็มีผู้ซื้อก็ขยายวงออกไปสู่ชุมชนใกล้เคียง จนในระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมาได้ผลิตบาตูแนแซอย่างเป็นระบบมากขึ้น เนื่องจากลูกค้าเริ่มกว้างขึ้นทั้งในบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และภูเก็ต

อย่างไรก็ตาม ความเป็นช่างบาตูแนแซก็ยังเป็นเพียงอาชีพเสริมที่อาเยาะห์ใช้เวลาหลังเลิกงาน แต่อาชีพเสริมนี้ก็สร้างรายได้ให้อาเยาะห์เป็นกอบเป็นกำ เพราะเขาทำอย่างสม่ำเสมอ และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาคุณภาพงานอยู่ไม่ได้ขาด

ความหมาย มุมมอง และวิถีคิด

ผู้เขียนถามอาเยาะห์ว่าทำอาชีพนี้มีความรู้สึก ตระหนักหรือสำนึกเป็นพิเศษหรือไม่ในเรื่องชีวิตกับความตาย อาเยาะห์ได้ให้คำตอบที่คมคายชวนให้คิดต่อว่า “อาเยาะห์ไม่คิดอย่างนั้น ในฐานะที่เราเป็นมุสลิม เชื่อว่าต้องมีการรำลึกถึงความตายตลอดเวลา ถึงแม้เราจะไม่ได้ทำอาชีพนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าจิตสำนึก ความรู้สึกถึงความตายจะต้องเลือนหายไป มุสลิมจำเป็นที่จะต้องรำลึกถึงความตายตลอดเวลา เพื่อย้ำเตือนให้เราต้องประพฤติตัวตามแนวทางการครองของศาสนา หากมุสลิมไม่สำนึกในเรื่องนี้ก็จะทำให้เราไม่มีจุดยืน เมื่อไม่มีจุดยืนเราก็จะทำอะไรได้ทั้งนั้น โดยเฉพาะการทำในสิ่งที่ไม่ดี”

นี่เป็นอีกมุมมองหนึ่งในฐานะมุสลิม เป็นคำตอบที่น่านสนใจของอาเยาะห์ผู้เฝ้ายามตัวเองอยู่ตลอดเวลา



▲ อาเยาะห์เปิดเนื้อบดลูกตำในที่ใช้ประยุกต์ใช้ท่อพีวีซีและสังกะสีเพื่อความคงทนของเนื้อไม้

ในขณะที่ให้ข้อมูลว่าเป็นผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ผู้เขียนมีทัศนะว่าประสบการณ์ชีวิต และการหล่อหลอมทางศาสนา ความเชื่อ และสังคม ย่อมส่งผลสำคัญต่อการคิดของคนในแต่ละสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตัวอาเยาะห์เองจึงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ทางตัวตนบุคคลที่มีความใฝ่รู้กล้าที่จะทดลองในสิ่งที่ตนเองเชื่อ ฉะนั้นการกล้าที่จะลองผลิตบาตูแนแซ และตำรอนอย่างมีสำนึกตลอดเวลาถึงความตาย อันเป็นการชวนคนไปสู่แนวคิดทางศาสนาอิสลามที่เน้นย้ำให้มุสลิมทุกคนรำลึกถึงพระเจ้า และการกลับไปสู่พระเจ้า เพื่อจะได้ปฏิบัติตนตามบัญญัติศาสนา ทุกลมหายใจของวิถีชีวิต

แนวทางการตลาด และลูกค้า

สำหรับลูกค้ารับซื้อบาตูแนแซ อาเยาะห์เล่าว่าส่วนใหญ่อาเยาะห์ผลิตขายในรูปแบบขายส่ง จะขายปลีกบ้างก็ต่อเมื่อมีลูกค้ามาซื้อที่บ้าน ราคาขายส่งที่ลูกค้ามารับที่บ้านจะอยู่ที่ราคาคู่ละ 180 บาท สำหรับเด็กราคาส่งคู่ละ 90 บาท แต่หากซื้อในราคาปลีกผู้ใหญ่คู่ละ 230 บาท เด็กคู่ละ 130 บาท ในกรณีที่ต้องไปส่งสินค้าเองนอกสถานที่ก็จะเพิ่มค่าขนส่ง

ลูกค้าหลายรายสะท้อนว่ามาซื้อที่บ้านได้ราคาถูกกว่าซื้อต่อจากร้านข้างนอกมาก เพราะเขาขายถึง



คู่ละ 400-500 บาท อาเยาะห์ออกตัวว่าเมื่อตอนขายออกไปแล้วก็เป็นที่รักของลูกค้าในการตั้งราคาขาย โดยที่อาเยาะห์ก็ไม่มีส่วนในการกำหนดราคาตรงนั้นได้

ผู้เขียนได้ถามว่าการขึ้นลงของราคาปูนหรือวัตถุดิบจะมีผลต่อการขึ้นราคาของบาตูแนแซบ้างหรือไม่ คำตอบที่ได้รับทำให้ผู้เขียนอดประหลาดใจไม่ได้ เพราะราคาที่ขายอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นราคาเดียวกับที่อาเยาะห์เคยขายเมื่อเริ่มเป็นช่างบาตูแนแซ โดยอาเยาะห์ถือคติว่า **“เราขายด้วยใจ ด้วยราคามิตรภาพ”** ไม่คิดอยากได้กำไรมากมาย เพราะถือเป็นรายได้เสริม ทำเมื่อมีเวลาว่างเท่านั้น หากขายแพงเกินไป คนที่ไม่ค่อยมีเงินซื้อก็คงลำบาก

ลูกค้าของอาเยาะห์ส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่และครอบคลุม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นหลัก โดยจะมีการมารับถึงบ้าน หากนอกพื้นที่ไปไกลหน่อยก็จะเป็นลูกค้าจังหวัดภูเก็ต ซึ่งในบางครั้งหากอาเยาะห์มีเวลาก็จะขับรถไปส่งกับลูกชาย

เมื่อถามถึงช่างรายอื่นว่ามีหรือไม่ แล้วจะเป็นคู่แข่งกับเขาหรือไม่ อาเยาะห์ตอบว่าไม่มีข้อมูลในเรื่องนี้ เพราะไม่ให้ความสนใจมากเนื่องจากยืนยันมาตั้งแต่ต้นว่าตนเป็นช่างที่ทำไปเรื่อยๆ ไม่อยากรวยกับอาชีพเสริมนี้ ช่างรายอื่นที่รู้จักก็คือที่กรือเซะซึ่งเขาเคยไปขอซื้อเมื่อ 10 กว่าปีก่อนเท่านั้น

อาเยาะห์เล่าว่ารายได้จากบาตูแนแซไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับช่วงเวลา บางเดือนขายได้เกือบทุกวัน

บางเดือนขายไม่ได้เลยสักคู่ แต่ช่วงที่ขายดีที่สุดในช่วงเดือนถือศีลอดที่ขายดีติดต่อกันมา 3 ปีแล้ว เดือนถือศีลอดเดือนอดเดือนเดียวจะขายได้ประมาณ 3 หมื่นบาท กำไรประมาณ 1.5 หมื่นบาท

กว่าจะมาเป็นบาตูแนแซ

ระหว่างที่อาเยาะห์นำบาตูแนแซที่เสร็จแล้วไปฝั่งลมนั้น ผู้เขียนได้สอบถามเกี่ยวกับเรื่องเทคนิควิธีการ และวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ได้ความว่าวิธีการและขั้นตอนการผลิตบาตูแนแซนั้นไม่ยุ่งยากซับซ้อน และใช้วัตถุดิบไม่มากนัก โดยวัตถุดิบได้แก่ปูนซีเมนต์ตราช้าง (ต้องใช้ยี่ห้อช้างเพราะเนื้อแน่นละเอียดไม่แตกง่าย) เหล็กเส้นยาวขนาด 2 หุน ยาว 80 เซนติเมตร เป็นโครงสร้าง น้ำ น้ำมันเครื่องใช้แล้ว (สำหรับทาภายในบล็อกเพื่อไม่ให้ปูนติดบล็อก)

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต ประกอบด้วยจอบสำหรับคลุกปูนกับน้ำให้เข้ากัน ตัวยึดบล็อกเพื่อให้เนื้อปูนเกาะตัวแน่น บล็อกไม้ที่อาเยาะห์คิดขึ้นเองสำหรับทำเป็นพิมพ์ โดยใช้ท่อพีวีซีและสังกะสีรองภายในตัวบล็อกเพื่อให้ทนทานขึ้น ตัวบล็อกจะใช้ไม้ดำเส้าซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง หาซื้อได้ง่าย

ขั้นตอนในการทำสามารถสรุปโดยคร่าว ๆ ดังนี้

1. ผสมปูนซีเมนต์ในอัตรา 1 กระจอบ พร้อมกับทรายหยาบจำนวน 1 คันรถรูน (เล็ก) ปูนปริมาณนี้ทำบาตูแนแซได้ 12 แท่ง
2. เทน้ำ ก่อนคลุกเคล้าปูนกับทรายหยาบให้เข้ากัน
3. เทปูนที่ผสมเสร็จแล้วลงบล็อก
4. ตั้งไว้ประมาณ 12 ชั่วโมง
5. แกะบาตูแนแซออกจากบล็อกโดยสังเกตง่าย ๆ คือ เมื่อปูนแห้งแล้วจะมีสีขาว
6. ทาสีหลังบาตูแนแซแห้งแล้ว 2 วัน



▲ ส่วนหนึ่งของอุปกรณ์เครื่องมือ



▲ บล็อกบาตูแนแซ



▲ ไม้ดำเสาอุปกรณ์ชิ้นสำคัญสำหรับการทำบล็อกบาตุนแนแซ



▲ หลังบ้านบริเวณหล่อ ผสมปูน

7. เขียนชื่อในกรณีที่มีผู้สั่ง โดยใช้สีน้ำ เพราะ ซึมเนื้อปูนได้ง่าย และสามารถทนทานได้หลายปี

ทั้งนี้ อาเยาะห์จะมีกฎเกณฑ์และวินัยในการผลิต ของตนเอง คือ ถึงจะมีเวลาว่างหรือไม่ก็ตาม จะต้องทำ สำรองไว้ 50 คู่เสมอ เพื่อลูกค้าต้องการด่วน วิธีการ นี้เหมือนการสร้างเชื่อมั่นให้ลูกค้าว่า เมื่อมาแล้ว และต้องการของคุณจะได้กลับไป เท่ากับเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและลูกค้าให้ คงมั่นและยั่งยืน

สีสันทัน และลวดลาย

อาเยาะห์ได้เล่าต่อว่า ตอนนี้อลวดลายที่ทำอยู่ มีอยู่ 12 ลาย เป็นลายสำหรับบาตุนแนแซผู้ชาย 7 ลาย และลายสำหรับบาตุนแนแซผู้หญิง 5 ลาย ซึ่งมีสีสันทัน และรูปแบบที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ อาเยาะห์ยังรับ เขียนชื่อผู้เสียชีวิต ในกรณีที่ผู้ซื้อต้องการให้เขียน อีกด้วย โดยจะเขียนเป็นภาษามลายู และใช้อักษร ยาวี หน้าที่นี้จะเป็นของลูกสาว

เมื่อถามต่อว่าตั้งแต่เริ่มทำป้ายหินปักหลุมศพ จนทุกวันนี้ ลายที่ออกแบบในบาตุนแนแซได้รับแนวคิด หรือแนวทางอย่างไร อาเยาะห์กล่าวว่าลายทั้งหมด อาเยาะห์เป็นคนคิดเอง โดยไม่ต้องมานั่งร่างแบบ ตอนที่จะเขียนลายนี้ก็จินตนาการอยากได้ลายไหน

ก็เขียนลงบนบาตุนแนแซเลย โดยในช่วงเริ่มแรกของการทำบาตุนแนแซจะมีแค่ลายเดียวต่อมามีการพัฒนา และเพิ่มมาจนกระทั่ง 12 ลายอย่างในปัจจุบัน มีการลงสีหลากหลายมากขึ้น โทนสีหลักๆ คือสีขาว และมีผสมสีอื่นบ้าง เช่น เขียว ชมพู ฟ้า

ส่วนรูปทรงจะค่อนข้างชัดเจน คือ บาตุนแนแซ สำหรับผู้ชายจะมีรูปทรงสี่เหลี่ยมด้านหน้าและ ด้านข้างหนาใกล้เคียงกัน สำหรับผู้หญิงจะเป็น รูปทรงแบน สำหรับเด็กจะมีขนาดย่อส่วนลงมา นิดหน่อย โดยความรู้ในการแบ่งแยกกว่าบาตุนแนแซ เป็นของผู้หญิงหรือชายนั้น อาเยาะห์ได้มาจาก การซักถามคนแก่ และสังเกตป้าย หลุมฝังศพในกุโบร์ ซึ่งถือเป็นการสังเกตและเรียนรู้แบบชาวบ้านที่สามารถนำมาปรับใช้กับการทำงานได้จริง

จากทักษะส่วนตัว สู่อุตสาหกรรมความรู้สู่ ลูกหลาน

ด้วยระยะเวลาและประสบการณ์ในการทำ บาตุนแนแซที่ยาวนานทำให้สมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะลูกๆ ซึ่งมีด้วยกันทั้งหมด 5 คน (ลูกชาย 3 คน ลูกสาว 2 คน) ได้คลุกคลี สัมผัส และสังเกตกับอาชีพ ของผู้เป็นพ่อจนกระทั่งสามารถช่วยงานได้ทุกคน ลูกหญิงก็จะช่วยทาสี สลักชื่อบาตุนแนแซ ลูกชายก็

ช่วยผสมปูน เทปูนลงบล็อก หรือทำเกือบทุกขั้นตอน การผลิต อาเยาะห์บอกว่า “เราทำเพื่อลูกๆ คิดว่า พวกเขาก็คงเข้าใจ ไม่หวังว่าจะไม่มีใครรับช่วงต่อ เพราะเท่าที่สังเกตลูกๆ ทุกคนมีความเข้าใจ และมีทักษะในการทำบาตูแนแซได้”

โลกทัศน์อิสลามเรื่องชีวิตและความตาย

หากศึกษาหลักศรัทธาของอิสลาม จะพบว่า มีหลักศรัทธาอยู่ประการหนึ่งที่เน้นให้มุสลิมมีความเชื่อ และศรัทธาต่อวันกิยามัตหรือวันฟื้นคืนชีพ โดยที่แนวคิดความเชื่อถือเป็นหลักพื้นฐานที่มุสลิมทุกคน ต้องศรัทธาจึงจะสามารถเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ได้

การศรัทธาในเรื่องวันฟื้นคืนชีพมีความเกี่ยวพัน โยงใยเกี่ยวกับเรื่องการมีชีวิตในโลกนี้ และการได้รับ ผลตอบแทนในโลกหน้า ฉะนั้นในโองการคัมภีร์ อัลกุรอานหลายโองการ และในฮาดิษหรือวจนะของท่านศาสดาหลายบท ได้กล่าวถึงเรื่องราวของการมีชีวิต และการปฏิบัติตัวในโลกนี้ รวมทั้งผลตอบแทน จากการกระทำที่จะได้รับในโลกหน้า ดังเช่น โองการ อัลกุรอานที่กล่าวเกี่ยวกับการมีชีวิตของมนุษย์ในโลกนี้ว่า

“และชีวิตทางโลกนี้ หาใช่ (มีสาระสำคัญ) อันใด ไม่ นอกจากเป็นเพียงความสนุกสนาน และ

ความเพลิดเพลิน (เพียงชั่วคราวเท่านั้น) ขอเป็นยัน ! แท้จริงโลกหน้านั้น ย่อมประเสริฐยิ่งนักสำหรับบรรดา ผู้ที่มีความยำเกรง แล้วพวกเจ้าไม่ไตร่ตรองดอกหรือ (ซูเราะห์อัลอันอาม : โองการที่ 32)”

ฉะนั้น ความศรัทธาดังกล่าวของมุสลิมจึงต้องมีการแปรสู่การปฏิบัติ ซึ่งหมายรวมทั้งแนวคิด วิธีในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ความเชื่อในเรื่องชีวิตกับความตาย ชีวิตหลังความตาย โดยที่เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตกับความตายนั้น มุสลิมทุกคนต้องมีความเชื่อและศรัทธาว่า การมีชีวิตในโลกนี้เป็นเพียง แห่ล่งพักพิงชั่วคราว ท้ายที่สุด มนุษย์ทุกคนต้องกลับไปสู่พระเจ้า จากแนวคิดจึงสะท้อนออกมาในรูปของ หลักคำสอนและการปฏิบัติ ที่เกี่ยวพันกัน เช่น การรำลึกถึงความตายอยู่ตลอดเวลาเพื่อที่จะได้ เร่งรีบ และดัดเตือนซึ่งกันและกันในการกระทำ ความดี แม้กระทั่งการปฏิบัติเกี่ยวกับความตาย หรือ มายัตซึ่งเป็นร่างไร้ชีวิตของผู้ตาย ศาสนาอิสลาม ยังมีข้อระบุที่ชัดเจน จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ในการส่งผู้ตายเข้าฝังในกุโบร์ ยังมีข้อกำหนดต่างๆ ที่บ่งบอกถึงการให้เกียรติแก่ผู้ตาย และรวมทั้ง มารยาทต่าง ๆ ที่มุสลิมต้องปฏิบัติ เช่น การติดตาม ส่งมายัต (ร่างผู้เสียชีวิต) ไปยังกุโบร์ มุสลิมทุกคน โดยเฉพาผู้ที่รู้จักผู้ตายสมควรกระทำอย่างยิ่ง



▲ บาตูแนแซสำหรับผู้หญิง



▲ บาตูแนแซสำหรับผู้ชาย



◀ หลากหลายสีสัน และรูปแบบของบาตุนแนแซ

เนื่องจากการเป็นผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย และผู้ส่ง จะได้รับผลบุญจากการส่งม้ายัต นอกจากนี้ ยังมีข้อปฏิบัติในการร่วมกันขอดูอาแก่ผู้ตาย เมื่อมีการฝังศพลงในหลุม เพื่อให้อัลลอฮ์ได้ประทานอภัยโทษจากบาปต่างๆ ของผู้ตาย และขอให้หลุมศพนั้นกว้างใหญ่

การปฏิบัติแก่ผู้ตายยังเป็นสิ่งที่เตือนใจให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องม้ายัต และฝังม้ายัต (ร่างที่ไร้ชีวิต) ได้รำลึกถึงความตายอีกทางหนึ่ง อิสลามแนะนำให้มุสลิมไปเยือนกุโบร์ เพื่อรำลึกถึงความตายให้มากๆ หัวใจจะได้ไม่มีความกระด้าง และปฏิบัติตนตามบัญญัติศาสนา ภายใต้กฎเกณฑ์ทางศาสนาที่ได้รับไว้ เช่น การไม่คร่ำครวญ ร้องไห้พึมพำถึงผู้ตายบนหลุมฝังศพ เป็นต้น

ด้านการประดับประดาหลุมฝังศพ เช่น การปักไม้ ปักบาตุนแนแซ หากเพียงเพื่อเป็นเครื่องหมายบ่งบอกตำแหน่งที่วางศพ เพื่อให้ลูกหลานจะได้มาเยี่ยมเยียนนั้นสามารถทำได้ หรือเพื่อเป็นเขตแดนในการบ่งบอกอาณาเขตบริเวณของกุโบร์เพื่อไม่ให้ผู้คนเหยียบย่ำ แต่ต้องอยู่ภายใต้หลักการของความไม่โอ้อวด ไม่ประดับประดาหลุมฝังศพ และไม่เป็นสิ่งก่อสร้างถาวร เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาการเคารพบูชาหลุมฝังศพ หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้านความเชื่อ อันเป็นสิ่งต้องห้ามตามมา

ลวดลายที่เห็น นั้นเป็นวิถี

จากข้อมูล การพูดคุยในเรื่องการทำบาตุนแนแซ กับอาเยาะห์ ทำให้ทราบเกี่ยวกับข้อมูลเรื่องลวดลายต่างๆ ที่ใช้เขียนประดับในบาตุนแนแซว่า ได้รับแรงบันดาลใจมาจากสิ่งที่พบเห็นรอบข้าง ผู้เขียนได้มีโอกาสพบกับนักวิชาการที่มีความรู้ด้านศิลปะ จึงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อที่จะสามารถสรุปข้อมูลบางประเด็นเกี่ยวกับลวดลายคร่าวๆ อันสามารถเป็นแนวทางเบื้องต้นแก่ผู้สนใจจะได้ศึกษารายละเอียดด้วยตนเองต่อไป

ลวดลาย และรูปทรงที่พบเห็นในบาตุนแนแซของอาเยาะห์นั้นปรากฏชัดอยู่ประมาณ 5 ลาย ได้แก่

- ลายจันทร์เสี้ยวและดวงดาว
- ลายเกสรดอกไม้ประยুক্ত ละอองดอกไม้และมีใบไม้คล้ายใบเฟิร์นประดับ
- ทรงประตุมัสยิด
- ทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
- ทรงโดมมัสยิด

ทั้งนี้ หากศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักการ ปรัชญาของศิลปะอิสลามแล้วจะพบว่า มุสลิมผู้เป็นศิลปินมักจะใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ที่บ่งบอกถึงศาสนา ความเชื่อ โดยมีข้อห้ามที่ชัดเจนในเรื่องการวาดภาพคน สัตว์ ศิลปินมุสลิมจึงได้ประยুক্তและนำแนวคิด

ในการเขียนลวดลาย โดยการเขียนแบบลวดลายจากธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ ต้นไม้ ใบหญ้า รูปทรงเรขาคณิต มาใช้ในการจรรโลงศิลปะแทนความงาม ดังที่ปรากฏพบเห็นว่า รูปแบบศิลปะอิสลามนั้น มีความโดดเด่นในเรื่องลวดลายตามสถาปัตยกรรม และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

สำหรับการประดิษฐ์รูปทรงและลายของอาเยาะห์ เช่น โดมมัสยิดที่เห็นในบาตูแนแซนั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ด้านศาสนาของอาเยาะห์ นำมาประยุกต์ใช้ในการวาดและดัดแปลง ตัดทอนรูปทรงจนกลายเป็นบาตูแนแซที่เห็น โดยปกติ รูปทรงโดมจันทร์เสี้ยว และดวงดาว เปรียบเสมือนต้นแบบและเอกลักษณ์ของศิลปะอิสลาม ที่มุสลิมทั่วโลกคุ้นเคย และนำไปปรับใช้ในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรม

ทั้งนี้ ในส่วนของรูปดอกไม้ ใบไม้ ที่ปรากฏนั้นสันนิษฐานว่า อาจเป็นการนำภาพความทรงจำดอกไม้ที่พบเห็นใกล้ตัว เช่น ดอกไม้ใกล้บริเวณกุโบร์ เนื่องจากผู้ผลิตบาตูแนแซมีบ้านอยู่ใกล้กุโบร์ มาใช้ในการประยุกต์วาดลวดลายบนบาตูแนแซ และใช้จินตนาการเพิ่มเติมในการเสริมแต่งลวดลาย โดยเฉพาะในเรื่องสี ส่วนใหญ่แล้วมุสลิมจะนิยมใช้สีเขียว เนื่องจากเป็นสีที่ท่านศาสดามูฮัมมัดชอบ การใช้สี



▲ บาตูแนแซจะทำให้เป็นที่สังเกตและจดจำได้

ต่างๆ ของสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมอิสลาม จึงมักจะพบว่ามีการใช้สีเขียวเป็นหลัก หรือองค์ประกอบซึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงสัญลักษณ์ทางความศรัทธา ด้านสีอื่นๆ ที่ผู้ผลิตได้ใช้ประกอบด้วย เช่น สีชมพู จากการพูดคุยได้ทราบข้อมูลในเรื่องนี้ว่าเป็นสีที่เพิ่งคิดประดิษฐ์ใหม่ เนื่องจากตลาดและลูกค้าบางส่วนชอบโทนสีที่แตกต่างออกไปจากสีแบบดั้งเดิม

อย่างไรก็ตาม สำหรับมุสลิมแล้ว ทุกวิถี อาชีพ และก้าว่างในการดำเนินชีวิต ล้วนต้องอยู่ภายใต้หลักการแห่งการนอบน้อม และยอมรับพระเจ้า คือองค์อัลลอฮ์ อย่างบริสุทธิ์ใจ เจกเช่นเดียวกับวิถีของช่างทำบาตูแนแซ ที่ได้ถือว่าเป็นอีกอาชีพหนึ่ง ที่กระตุ้นให้เพื่อนมนุษย์ได้รำลึกถึงความตาย และการหวนกลับไปสู่พระเจ้าผู้สร้างในที่สุด

สัมภาษณ์

นายมะละ ลาโปีะ 89/2 ถ.โรงเหล้า อ.เมือง จ.ปัตตานี

นายวิษณุ เลิศบุรุษ : นักวิชาการ สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา

นายศักดิ์ดา ยูเต๊ะ : นักวิชาการศาสนาอิสระ

ผู้ประสานงาน

นางสาวอารยา ลาโปีะ 89/2 ถ.โรงเหล้า อ.เมือง จ.ปัตตานี

บรรณาธิการ

มุฮัมหมัดคอลดุน หะยี มุสตอฟา. มปป. ชีวิตหลังจากตายแล้ว. กรุงเทพฯ : มานพ. วงศ์เสงี่ยม.

อับดุลการิม เกิดภักดี. มปป. ญะนาซะฮ์ การจัดการศพตามบัญญัติอิสลาม. กรุงเทพฯ : ส.วงศ์เสงี่ยม.